

แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิด อย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

Guidelines for Learning Management in Social Studies in the Development of Critical Thinking Skills for the 21st Century Learners

วิภาพรรณ พินลา¹
Wipapan Phinla¹

บทคัดย่อ

แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนและการพัฒนาการศึกษา ซึ่งถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาประเทศ อันเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นผู้มีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีต่อการทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยจัดแนวทางดังนี้ 1. ฝึกกระบวนการสร้างองค์ความรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิดรวบยอด 2. ฝึกกระบวนการปฏิบัติ เพื่อพัฒนาทักษะการสังเกต การคิดเปรียบเทียบ การจำแนก และการให้เหตุผล และ 3. ฝึกกระบวนการสร้างค่านิยม เพื่อพัฒนาทักษะการประยุกต์ใช้ เนื่องจากสภาวะการณ์ในสังคมปัจจุบัน ทั่วโลกกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจและเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนมีความแตกต่างกันมากขึ้นก่อให้เกิดเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเร่งพัฒนาผู้เรียนและครูผู้สอนให้สามารถปรับตัวเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยต้องจัดการศึกษาให้ทันกับสถานการณ์โลกที่เต็มไปด้วยความรู้และข้อมูลที่เพิ่มขึ้น รวมทั้งต้องวางแผนการผลิตและพัฒนากำลังคนของประเทศให้ก้าวทันต่อกระแสสังคมในทุกมิติในปัจจุบัน และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา การคิดอย่างมีวิจารณญาณ ผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

Abstract

Guidelines for learning management in social studies serve as a tool in the development of critical thinking skills among 21st century learners. The guidelines play a key role in the development of learners and educational development, which is regarded as essential for the country's development. It is a cornerstone in the development of human resources to be equipped with the knowledge, skills and attitude toward working and living happily with others. By following the guidelines 1. The training process knowledge to develop concepts 2. The training process. to develop observation skills Think of the classification and reasoning, and 3. The training process values to develop applications. Today's society worldwide is exposed to the fast-pace changes in the social, cultural, political, economic and technological dimensions. This results in diverse ways of life of the people ultimately leading a multicultural society. Therefore, it is essential to accelerate the development of learners and teachers to be able to adapt themselves and cope up with the fast changing world. There is a need for the learning management so that learners are prepared with new knowledge and information, which are ever-increasing. Manpower development is required so that people are able to catch up with current social trends in all dimensions and with the future's changing trends, with quality and sustainability performance.

Keywords: Learning Management Social Studies, Critical Thinking, 21st Century Learners

¹ อ., สาขาการสอนศิลปศาสตร์ (การสอนสังคมศึกษา) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000

บทนำ

การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง การปลูกจิตสำนึกให้รู้จักคุณค่าของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้อย่างต่อเนื่อง และเมื่อปัจจุบันโลกเข้าสู่ยุคศตวรรษที่ 21 และการเปิดประชาคมอาเซียนในปี 2558 จึงส่งผลให้เป็นสังคมแห่งยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วและรุนแรงเพิ่มมากขึ้น การจัดการศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เท่าทันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทั้งตัวผู้เรียนและครูผู้สอน เพื่อส่งเสริมและพัฒนาคนให้มีคุณภาพ โดยเน้นคุณธรรมนำความรู้ มีความพร้อมทั้งด้านร่างกายสติปัญญา คุณธรรม จริยธรรมและอารมณ์ สามารถแก้ไขปัญหา มีทักษะในการคิด มีความมั่นคงในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เพราะทักษะการคิด เป็นรากฐานสำคัญของการตัดสินใจในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณท่ามกลางข้อมูลข่าวสารที่มีมากมายในปัจจุบัน มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการกลั่นกรองข้อมูลที่ว่านั้นและใช้เป็นเครื่องในการคิดพิจารณาไตร่ตรองเกี่ยวกับข้อมูลหรือสถานการณ์ที่เป็นปัญหาอย่างรอบคอบ อันนำไปสู่การสรุปอย่างสมเหตุสมผลต่อไป

การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา

การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาซึ่งเป็นรายวิชาหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้การดำรงชีวิตอยู่ในสังคม และการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข ตลอดจนสามารถนำเอาความรู้ความเข้าใจนั้นไปปรับใช้ให้เข้ากับสภาพสังคมที่แปรเปลี่ยนได้อย่างเหมาะสม สมดุล และยั่งยืน จุดมุ่งหมายสำคัญของรายวิชาสังคมศึกษาโดยส่วนใหญ่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้มีทักษะต่าง ๆ เช่น ทักษะทางสังคม ทักษะการคิด ทักษะการตัดสินใจ และทักษะการแก้ปัญหาที่ใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้เรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมในการสร้างพลเมืองดีของประเทศ อันเป็นรากฐานของพลโลกต่อไป ดังนั้นการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา หรือสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงต้องใช้วิธีการเรียนรู้ที่จะช่วยสร้างเสริมเติมเต็มประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้ใช้สติปัญญา ความรู้ ความคิด ความสามารถ ทักษะ ค่านิยมและเจตคติที่ดี ตลอดจนต้องจัดให้เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของผู้เรียนให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมจัดการเรียนรู้ของตนเอง พัฒนาและขยายความคิดของตนเองจากความรู้ที่ได้เรียน โดยมีกระบวนการ ดังนี้

1. การพัฒนาทักษะทางปัญญา เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีทักษะด้านความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระของวิชา อันประกอบด้วยเครื่องมือช่วยคิด กระบวนการคิด ทักษะการคิด เช่น การคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ คิดแก้ปัญหา และคิดสร้างสรรค์ ตลอดจนความรู้ที่ได้จากการบูรณาการที่เชื่อมโยงเป็นสาระเรื่องราวต่าง ๆ จากสภาพแวดล้อมรอบตัว เป็นต้น

2. การพัฒนาทักษะทางสังคม เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีทักษะที่เน้นการฝึกปฏิบัติจริงเพื่อสร้างผู้เรียนให้มีทักษะชีวิตพื้นฐาน เช่น ทักษะการรู้จักตนเอง ทักษะการคิด การตัดสินใจและการแก้ปัญหา ทักษะการแสวงหาข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ทักษะการปรับตัว ทักษะการสื่อสารและสร้างสัมพันธภาพ ทักษะการวางแผน และการจัดการ และทักษะการทำงานเป็นทีม เป็นต้น

3. การพัฒนาเจตพิสัยและคุณลักษณะ เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีทักษะการพัฒนา ค่านิยมและเจตคติที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของสังคมนั้น เช่น ความขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ อดทน โดยยึดหลักธรรมมะมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของผู้เรียน เป็นต้น

ดังนั้นการพัฒนาทักษะผู้เรียนทั้ง 3 ด้านได้นั้น จำเป็นต้องมีการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกันแต่ละด้าน ดังนี้

1. การพัฒนาทักษะทางปัญญา ผู้เรียนต้องสามารถเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายในบริบททั้งในและนอกห้องเรียน เรียนรู้เรื่องใกล้ตัวไปสู่เรื่องไกลตัว ผู้เรียนต้องศึกษามาก่อนว่ามี แหล่งข้อมูลใดในท้องถิ่นที่มีความสำคัญ ผู้เรียนสามารถรวบรวมข้อมูล และทำความเข้าใจข้อมูลได้ด้วยวิธีใด เช่น จากการสังเกต สัมภาษณ์ ฟังจากวิทยากร การฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง การจดบันทึก การอ่านจากเอกสาร ตำรา เป็นต้น ต่อมาใน การจัดข้อมูลให้เป็นระเบียบ โดยผู้เรียนสามารถเขียนเป็นเค้าโครงร่างที่มีหัวข้อประเด็นสำคัญ ๆ เช่น รูปภาพประกอบ การเรียงลำดับข้อมูล ซึ่งใช้เป็นแนวทางในการเสนอและอภิปรายเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล หลังจากนั้นจึงนำมาเขียนเป็นรายงาน และนำมาใช้เป็นฐานของข้อมูลในการวิเคราะห์และการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างชัดเจนต่อไป

2. การพัฒนาทักษะทางสังคม ผู้เรียนสามารถนำทักษะในการทำงานมาใช้เป็นแนวทางให้งานประสบผลสำเร็จจากการร่วมกันแสดงความคิดเห็น การอภิปราย และการสรุปเพื่อใช้ในการตัดสินใจอย่างสมเหตุสมผล ซึ่งทักษะดังกล่าวใช้

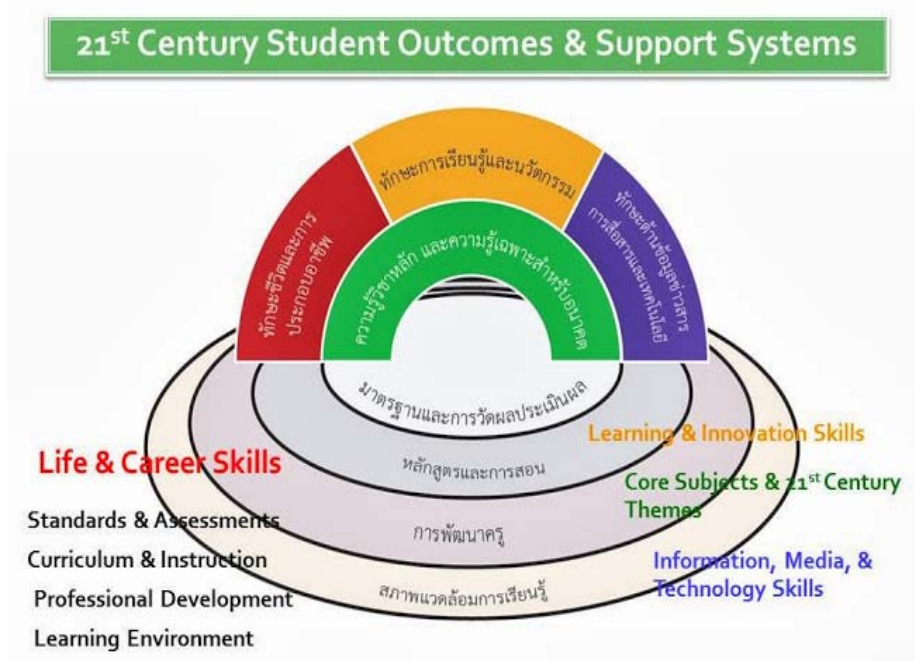
กระบวนการทักษะทางสังคม เช่น การทำงานร่วมกันในกลุ่มย่อย และกลุ่มใหญ่ทั้งหมด การประสานงานกับบุคคลภายนอก การเดินทาง และใช้ชีวิตร่วมกันระหว่างการออกไปศึกษาจากแหล่งความรู้ในพื้นที่เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายและนำมาใช้ในการแก้ปัญหาและอุปสรรคร่วมกัน

3. การพัฒนาเจตพิสัยและคุณลักษณะ ผู้เรียนสามารถนำความรู้ ทักษะจากการปฏิบัติที่ได้มาใช้ในการส่งเสริม ค่านิยมและเจตคติในการรับข้อมูลด้านต่าง ๆ ในพื้นที่ด้วยตนเอง จนเกิดความรู้และความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ตลอดจนรู้สึกถึงคุณค่าความสำคัญ และเห็นศักยภาพของท้องถิ่น เกิดความภูมิใจ รักหวงแหนและผูกพันท้องถิ่นของตน ตลอดจน เกิดแนวคิดที่จะพัฒนาท้องถิ่นที่ตนอยู่อาศัยและประเทศสืบไป

จากการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาข้างต้นผู้จัดจึงต้องคำนึงถึงองค์ประกอบทั้งความรู้ ทักษะ และเจตคติเพื่อใช้ในการปลูกฝังและส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิด หรือวิธีการคิด ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และส่งเสริมการจัดแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายอันเป็นพื้นฐานของการเสริมสร้างความรู้ ความคิด ประสบการณ์ และปลูกฝังเจตคติที่ดีในสังคมอย่างมีคุณภาพสืบไป

ทักษะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ตามรูปกรอบความคิดเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยภาคี เพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 สามารถแจกแจงออกได้เป็น 3Rs + 8Cs ทั้งนี้ วิจารย์ พานิช (2555) ได้เพิ่มอีก 2Ls เข้าไปอีกด้วย คือ ทักษะการเรียนรู้ (Learning) และภาวะผู้นำ (Leadership) เป็น 3Rs + 8Cs + 2Ls ดังนี้ 1. 3Rs คือ 1) Reading 2) Riting และ 3) Rithmetics + 21st Century Themes 2. 8Cs คือ 1) Critical Thinking & Problem Solving (ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและทักษะในการแก้ปัญหา) 2) Creativity & Innovation (ทักษะด้านการสร้างสรรค์ และนวัตกรรม) 3) Collaboration, Teamwork & Leadership (ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ) 4) Cross-cultural Understanding (ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์) 5) Communication, Information & Media Literacy (2-3 ภาษา) (ทักษะด้านการสื่อสารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ) 6) Computing & Media Literacy (ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร) 7) Career & Learning Self-reliance (ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้) และ 8) Change (ทักษะการเปลี่ยนแปลง) 3. 2Ls คือ 1) Learning Skill (ทักษะการเรียนรู้) และ 2) Leadership (ภาวะผู้นำ) ดังภาพที่แสดงดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (21st Century Learning Framework) (<http://www.qlf.or.th/>)

วิจารณ์ พานิช [1] ได้กล่าวถึงทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ว่าสาระวิชามีความสำคัญในการนำมา กำหนดเป็นกรอบแนวคิดและยุทธศาสตร์ในการจัดการเรียนรู้เนื้อหาเชิงสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ในรายวิชาแกนหลัก และสอดแทรกทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เข้าไปในทุกวิชาแกนหลัก ดังนี้

1. ทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรม จะเป็นตัวกำหนดความพร้อมของผู้เรียนเข้าสู่โลกการทำงานที่มีความ ซับซ้อนมากขึ้นในปัจจุบัน ได้แก่ ความริเริ่มสร้างสรรค์และนวัตกรรม การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา และ การสื่อสารและการร่วมมือ

2. ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี เนื่องด้วยในปัจจุบันมีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อและ เทคโนโลยีมากมาย ผู้เรียนจึงต้องมีความสามารถในการแสดงทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและปฏิบัติงานได้ หลากหลาย โดยอาศัยความรู้ในหลายด้าน ได้แก่ ความรู้ด้านสารสนเทศความรู้เกี่ยวกับสื่อและความรู้ด้านเทคโนโลยี

3. ทักษะด้านชีวิตและอาชีพ ในการดำรงชีวิตและทำงานในยุคปัจจุบันให้ประสบความสำเร็จ ผู้เรียนต้องพัฒนา ทักษะชีวิตที่สำคัญ ได้แก่ ความยืดหยุ่นและการปรับตัว การริเริ่มสร้างสรรค์และเป็นตัวของตัวเอง ทักษะสังคมและสังคม ข้ามวัฒนธรรม การเป็นผู้สร้างหรือผู้ผลิต (Productivity) และความรับผิดชอบเชื่อถือได้ (Accountability) และภาวะผู้นำ และความรับผิดชอบ (Responsibility)

จากรายงานการเรียนรู้ชุมชนทรัพยากรในตน ที่กรมการศึกษานานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21 เสนอต่อ UNESCO ยูเนสโก [2] กำหนดเป้าหมายความสำเร็จในการจัดการศึกษาในระดับสากลว่า ภายในปี ค.ศ. 2023 (พ.ศ. 2566) ประชากรโลกต้องเป็นผู้ที่รู้จักการเรียนรู้ตลอดชีวิต (คณะกรรมการศึกษานานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21 [3] เพื่อ การอยู่รอดในสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว [4] การจัดการกระบวนการจัดการเรียนรู้ควรมุ่งเน้นการสร้าง ประสบการณ์ใหม่ ๆ ทั้งในและนอกห้องเรียนที่หลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับ นโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน 2551 [5] ที่ว่าการจัดการกระบวนการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนสามารถทำกิจกรรมที่อาศัยกระบวนการ (Process) ของสมอง เช่น ฟัง อ่าน พูด เขียน โยงความสัมพันธ์ เปรียบเทียบ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ดังกล่าว ผลการเรียนรู้จะอยู่ในรูป ของ ความเข้าใจ การคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์และการประเมินผล ฯลฯ การดำเนินการของผู้สอนอาจอยู่ในรูป การ บรรยาย อธิบาย สาธิต ให้ทำปฏิบัติการ หรือ ศึกษาค้นคว้าจากสื่อต่าง ๆ ที่หลากหลาย จึงสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการ เรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาเสาหลักแห่งการเรียนรู้ที่เป็นรากฐานของการจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้แก่ 1. การเรียน เพื่อรู้ (Learning to know) หมายถึง การเรียนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ สามารถศึกษา ค้นคว้า เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้ความรู้ใหม่ ๆ ที่เป็นการต่อยอดความรู้เดิม 2. การเรียนรู้เพื่อการปฏิบัติได้จริง (Learning to do) หมายถึง การจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้มีโอกาส ฝึกหัดและลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ ได้ทำงานร่วมกับผู้อื่น เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน สามารถสร้างสรรค์ชิ้นงานที่เป็นประโยชน์ต่อ ตนเองและสังคมส่วนรวมและใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาและสามารถเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆได้อย่างหลากหลาย 3. การเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกัน (Learning to live together) หมายถึง การจัดการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมโครงการ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เกิดความรู้ความเข้าใจในความรู้สึกของผู้อื่นทั้งในแง่ ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี และค่านิยมทางจิตใจ รวมทั้งรู้จักบทบาทหน้าที่ และสิทธิของตนเองในการทำงานกลุ่ม ตามระบอบประชาธิปไตย สามารถแสวงหาความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีได้อย่างเหมาะสมตามบริบทและตามสถานการณ์ 4. การเรียนรู้เพื่อชีวิต (Learning to be) หมายถึง การเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้เกิดอิสระ ทางด้านความคิด มีความรับผิดชอบ ในบทบาทหน้าที่ของตนเอง มีความสามารถในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาในระหว่างการเรียนและการสร้างงาน ให้ผู้เรียนได้ เรียนรู้เต็มตามศักยภาพ และได้รับการพัฒนาความแตกต่างกันเป็นรายบุคคล การเรียนเพื่อชีวิตจึงเป็นการฝึกผู้เรียนให้รู้จัก การมองคุณค่าในตัวเอง และมีความมุ่งมั่นในการพัฒนานานสู่ความสำเร็จ [4]

ดังนั้นในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวจึงต้องมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีศักยภาพแห่งการเรียนรู้เป็นสำคัญ เพื่อ ส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นเยาวชนแห่งการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองเป็นหลักในยุคศตวรรษที่ 21 โดยครูผู้สอนเป็นเพียงผู้สนับสนุน ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ นั่น กล่าวคือทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบการจัดการเรียนรู้ โดยมุ่งหวังในการพัฒนาผู้เรียน เป็นหลัก และพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนมีศักยภาพและมีทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตและการพัฒนา ตนเองในระดับที่สูงขึ้นต่อไปในอนาคต

ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

จากการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552-2561) ตามนโยบายการศึกษาได้ระบุสิ่งที่ผู้เรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ควรมีคือทักษะการคิดขั้นพื้นฐาน เมื่อผู้เรียนได้ศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ควรได้รับการสนับสนุนให้เกิดการมีทักษะการคิดขั้นสูง แล้วการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนในแบบใดจึงจะมีความเหมาะสมและสามารถพัฒนาทักษะการคิดได้อย่างมีศักยภาพ ซึ่งครูมีบทบาทสำคัญยิ่งในการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ตามความสามารถของผู้เรียน ความพยายามของผู้เรียน และความใส่ใจในการจัดการเรียนรู้ รวมทั้งการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ [6] ดังนั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูผู้สอนต้องหาวิธีการจัดการเรียนรู้ให้มีความเหมาะสมและสนับสนุนให้เกิดทักษะการคิดขั้นสูงอย่างมีทิศทาง ตลอดจนสอดคล้องกับวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นที่ผู้เรียนอาศัยอยู่ เพื่อให้เกิดความสมดุลของรูปแบบทางการคิดโดยต้องประกอบไปด้วยการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายรูปแบบมากกว่าการใช้เพียงรูปแบบเดียวในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งการจัดการเรียนรู้ที่เกิดความสมดุลทางความคิด โดยไม่ต้องนำผู้เรียนมาเป็นเครื่องมือในการทดลองอีกต่อไป [7] ซึ่งครูผู้สอนจำเป็นต้องเลือกใช้ให้สอดคล้องกับสิ่งที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความคิดที่ต้องการในเชิงทฤษฎีนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง หรือการพัฒนาไปตามกระแสแนวคิดหลักการแบบสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมพัฒนาการอย่างมีวิจารณญาณสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพของผู้เรียนได้ [8]

จากการศึกษาความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) ของนักวิชาการและนักจิตวิทยาการหลายคนได้ให้คำนิยามความหมายไว้ เช่น Dewey [9] กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นการคิดอย่างใคร่ครวญไตร่ตรอง เริ่มต้นจากการคิดภายใต้สถานการณ์ที่มีความยุ่งยาก และสิ้นสุดลงด้วยสถานการณ์ที่มีความชัดเจน Hilgard [10] กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นความสามารถในการตัดสินใจหรือปัญหาว่าเป็นข้อเท็จจริงหรือเป็นเหตุเป็นผลกัน ตลอดจน Good [11] กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นการคิดอย่างรอบคอบตามหลักของการประเมินและมีหลักฐานอ้างอิง เพื่อหาข้อสรุปที่น่าจะเป็นไปได้ ตลอดจนพิจารณาองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องทั้งหมดและใช้กระบวนการทางตรรกวิทยาได้อย่างถูกต้อง สมเหตุสมผล และ Ennis [12] กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นการคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล ที่มุ่งเพื่อการตัดสินใจว่าสิ่งใดควรเชื่อหรือสิ่งใดควรทำ [13] ซึ่งบุคคลที่มีความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณควรประกอบด้วยทักษะ 12 ประการ ได้แก่ 1) การกำหนดหรือระบุประเด็นคำถามหรือปัญหาที่สำคัญได้ชัดเจน พร้อมทั้งระบุเกณฑ์เพื่อตัดสินใจตอบที่เป็นไปได้ 2) การคิดวิเคราะห์ข้อโต้แย้งโดยระบุข้อมูลที่มีเหตุผลหรือนำเชื่อถือได้ และข้อมูลที่ไม่ใช่เหตุผลหรือไม่น่าเชื่อถือ พร้อมทั้งระบุความเหมือนและความแตกต่างของความคิดเห็นหรือข้อมูลที่มีอยู่ได้ ตลอดจนหาข้อสรุปได้ 3) การถามด้วยคำถามที่ท้าทาย และตอบคำถามได้อย่างชัดเจน ตัวอย่างคำถามที่ใช้ เช่น เพราะเหตุใด ประเด็นสำคัญคืออะไร ข้อความที่กำหนดนี้หมายความว่าอย่างไร ตัวอย่างที่เป็นไปได้มีอะไรบ้าง ความคิดเห็นของท่านในเรื่องนี้คืออะไร ให้พิจารณาว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร อะไรเป็นข้อมูลที่มีเหตุผล เป็นต้น 4) การพิจารณา ความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล ซึ่งเป็นข้อมูลที่ไม่มีข้อโต้แย้งได้รับการยอมรับ สามารถให้เหตุผลว่าเชื่อถือได้ และมาจากผู้เชี่ยวชาญที่น่าเชื่อถือ 5) การสังเกตและตัดสินใจผลจากการสังเกตด้วยตนเอง โดยมีหลักเกณฑ์กล่าวคือ เป็นข้อมูลที่ได้รับการสังเกตด้วยตัวเองโดยใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ไม่ใช่เพียงได้ยินมาจากคนอื่น จากนั้นจึงมีการบันทึกทันที 6) การคิดนิรนัยและตัดสินใจผลการนิรนัยกล่าวคือ สามารถนำหลักการใหญ่ไปแตกเป็นหลักการย่อย ๆ ได้ หรือนำหลักการไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ 7) การคิดอุปนัยและตัดสินใจผลการอุปนัย กล่าวคือ ในการสรุปอ้างอิงไปยังกลุ่มประชากรนั้น กลุ่มตัวอย่างต้องเป็นตัวแทนของประชากรและก่อนที่จะมีการอุปนัยนั้น ต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างถูกต้องตามแผนที่กำหนด และมีข้อมูลเพียงพอต่อการสรุปแบบอุปนัย 8) การตัดสินใจคุณค่าได้ โดยพิจารณาทางเลือกภายใต้ข้อมูลพื้นฐานที่เพียงพอ ตลอดจนชั่งน้ำหนักระหว่างดีและไม่ดี หรือผลดีและผลเสียก่อนตัดสินใจ 9) การให้ความหมายคำต่าง ๆ และตัดสินใจความหมาย เช่น การบอกคำเหมือน คำที่มีความหมายคล้ายกัน การจำแนก จัดกลุ่ม การให้คำนิยามเชิงปฏิบัติ และการยกตัวอย่างที่ใช่และไม่ใช่ได้ 10) การระบุข้อสันนิษฐาน คาดเดา คาดคะเน สิ่งที่เกิดขึ้นหรือผลที่จะเกิดขึ้น ตามมาภายหลังได้ 11) การตัดสินใจเพื่อนำไปปฏิบัติโดยการกำหนดปัญหา การเลือกเกณฑ์ตัดสินใจที่เป็นไปได้ การกำหนดทางเลือกอย่างหลากหลาย และการตัดสินใจเลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสม 12) การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ เข้าใจตนเองและคนอื่น สามารถประเมินสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดี ในการเข้าร่วมกับคนอื่น มีความรู้สึกไวต่อปฏิกิริยาของตน และสามารถปรับตัวเข้ากับคนอื่นได้อย่างเหมาะสม

จากทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณทั้ง 12 ประการดังกล่าว สามารถนำมาสรุปได้เป็นหลักการ 4 ประการ ได้แก่ 1) หลักความชัดเจน 2) หลักความสมเหตุสมผลเป็นที่ยอมรับ 3) หลักการสรุปอ้างอิง และ 4) หลักการปฏิสัมพันธ์

อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งความหมายในมุมมองของการคิดอย่างมีวิจารณญาณของไทยมองว่า เป็นความสามารถในการมอง การณ์ไกล ความหยั่งรู้ ความรู้ดีความสามารถในการวินิจฉัยและการตัดสินใจ เป็นความคิดที่มีเหตุผลโดยผ่านการคิด พิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ มีหลักเกณฑ์มีหลักฐานที่เชื่อถือได้ เพื่อนำไปสู่การสรุปและตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพว่าสิ่ง ไດถูก สิ่งใดควรเชื่อ สิ่งใดควรเลือก หรือสิ่งใดควรทำ ดังนั้นการคิดอย่างมีวิจารณญาณจึงมีความสำคัญสำหรับทุกคนในการ ดำเนินชีวิตประจำวัน

กล่าวสรุปได้ว่าการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นกระบวนการในการคิดที่ใช้เหตุผลโดยมีการศึกษาข้อเท็จจริง หลักฐาน และข้อมูลต่าง ๆ เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจ แล้วนำมาพิจารณาวิเคราะห์อย่างสมเหตุสมผล โดยการไตร่ตรอง ก่อนตัดสินใจว่าสิ่งใดควรเชื่อหรือไม่ควรเชื่อ โดยยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นก่อนจะตัดสินใจอย่างรอบคอบ ตลอดจน แสวงหาความรู้ที่เหมาะสมถูกต้องเพียงพอโดยอยู่บนพื้นฐานความเป็นไปได้ของหลักการ ซึ่งผู้เขียนสามารถสรุปการจัดการ เรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ได้ในตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 การจัดการกรรรมวิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

สาระการเรียนรู้ วิชาสังคมศึกษา	ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21	แนวทางการจัดกิจกรรมของครูผู้สอน ทั้งในและนอกห้องเรียน
สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม	- 2Ls คือ ทักษะการเรียนรู้ (Learning) และภาวะผู้นำ (Leadership)	กิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ สวดมนต์ ไหว้พระ นั่งสมาธิ กิจกรรมเด็กไทยสนใจเข้าวัด กิจกรรมวันสำคัญทำบุญตักบาตร กิจกรรมศูร์สัปดาห์รักษาศีล 5 กิจกรรมครอบครัวอบอุ่นด้วย คุณธรรม กิจกรรมโครงงานธุรกิจคุณธรรม กิจกรรมที่ช่วยน้อง บันทักความดี กิจกรรมธนาคารความดี กิจกรรมค่ายพัฒนาจิต กิจกรรมเล่านิทานคุณธรรม
สาระที่ 2 หน้าที่ พลเมือง วัฒนธรรม และ การดำเนินชีวิต ในสังคม	- ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และ เทคโนโลยี (Information, Media, and Technology Skills) การรู้เท่าทันสื่อ	กิจกรรมโรงเรียนสวยด้วยมือเรา กิจกรรม To Be Number One กิจกรรมหน้าเสาธงอบรมประจำวันศูร์สัปดาห์ กิจกรรมหน้าเสาธง บำเพ็ญประโยชน์ กิจกรรมรักการอ่าน กิจกรรมลูกเสือเนตรนารี กิจกรรมการออมทรัพย์ กิจกรรมทำ ความสะอาดตามกลุ่มสี กิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย กิจกรรมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด กิจกรรมปรับสภาพแวดล้อม ในโรงเรียน กิจกรรมจิตอาสา กิจกรรมกตัญญูรู้คุณ
สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์	- ทักษะชีวิตและอาชีพ (Life and Career Skills)	กิจกรรมอยู่อย่างพอเพียง (ละสมการทำดีเพื่อพ่อหลวง) กิจกรรมสะสมการออมเงิน กิจกรรมประดิษฐ์สิ่งของเหลือใช้ กิจกรรมละครประวัติศาสตร์ไทย กิจกรรมประกวดโครงงานพืช สมุนไพรในการจำกัดแมลง กิจกรรมปลูกผักแปลงเกษตรแบบ ผสมผสานวิถี กิจกรรมส่งเสริมอาชีพหัตถกรรม
สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์	- ทักษะการคิดอย่างมี วิจารณญาณ Critical Thinking Skills	กิจกรรมทัศนศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กิจกรรม ดนตรีพื้นเมือง กิจกรรมนาฏศิลป์ไทยกิจกรรมอนุรักษ์ฝึ กมารยาทไทยน้ำใจงาม กิจกรรมยิ้มไหว้ทักทายสวย กิจกรรมใส่ ผ้าพื้นบ้าน กิจกรรมสำนึกรักไทยแต่งกายพื้นบ้าน กิจกรรม ตอบคำถามเพชรยอดมงกุฎวิชาประวัติศาสตร์ กิจกรรมการ อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย
สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์	- ทักษะด้านการเรียนรู้และ นวัตกรรม (Learning and Innovation Skills- 4Cs) Critical Thinking Communication Collaboration Creativity	กิจกรรมการเรียนรู้สู่ประชาคมอาเซียน กิจกรรมทัศนศึกษา แหล่งท่องเที่ยวเชิงภูมิศาสตร์ กิจกรรมตอบคำถามเพชรยอด มงกุฎวิชาภูมิศาสตร์ กิจกรรมการอนุรักษ์น้ำไฟในโรงเรียน กิจกรรมปลูกต้นไม้ กิจกรรมการแสดงระบำอาเซียน (ดนตรี ประเพณีและวัฒนธรรม) กิจกรรม ประกวดโครงงานอาหาร อาเซียน กิจกรรมการแสดงขบวนธง 10 ชาตอาเซียน

จะเห็นได้ว่าแนวทางการจัดการกิจกรรมวิชาสังคมศึกษาของครูผู้สอน เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ต้องเน้นการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ การยอมรับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ความสามารถในการเข้าใจและตัดสินใจ ทักษะ การคิดวิเคราะห์ การกำหนดปัญหาและการแก้ปัญหาในวิถีการดำเนินชีวิต เพื่อนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของผู้เรียน โดยครูผู้สอนในศตวรรษที่ 21 ต้องเป็นครูที่มีความสามารถเชิงวิชาชีพมีความรู้ในวิชาการ ทันทต่อการก้าวหน้าวิชาชีพในวิชาชีพครู ที่มีพื้นฐานมาจากสหวิทยาการโดยการบูรณาการ 5 กลุ่มสาระในรายวิชาสังคมศึกษามาใช้ในการจัดการเรียนรู้อย่างบูรณาการตลอดจนต้องก้าวทันต่อเทคโนโลยีในยุคปัจจุบัน โดยการติดตามข่าวสารของสื่อมวลชน เพื่อที่จะสามารถพูดคุยกับผู้เรียนได้ เตรียมผู้เรียนให้สามารถเลือกและใช้ข้อมูลสาธารณะอย่างมีวิจารณญาณ สามารถวิเคราะห์ แยกแยะรู้จักผิดชอบชั่วดี ตลอดจนมีความเข้าใจปัญหาของโลกปัจจุบัน

แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

จากการศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้อาจารย์สังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 มีขั้นตอนสรุปได้ดังนี้

1. ขั้นการตั้งคำถาม (Questioning) เป็นขั้นที่ให้ผู้เรียนฝึกสังเกตสถานการณ์ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ จนเกิดความสงสัย จากนั้นฝึกให้ผู้เรียนตั้งคำถามสำคัญ รวมทั้งการคาดคะเนคำตอบ ด้วยการสืบค้นความรู้จากแหล่งต่าง ๆ และสรุปเป็นคำตอบชั่วคราว ทักษะที่จำเป็น ได้แก่ 1. การสังเกตเพื่อให้ได้ข้อมูลมากที่สุด 2. การตั้งคำถาม เป็นขั้นฝึกให้ตั้งคำถามทั้งคำถามระดับต่ำ และคำถามระดับสูง และ 3. การเข้าถึงข้อมูล โดยการอ่าน ฟัง ดู จดบันทึก (Literacy) เพื่อหาคำตอบที่ได้จากการคาดคะเน ซึ่งต้องอาศัยการใช้เหตุผลแบบอุปนัย (Induction reasoning) เพื่อสรุปคำตอบของปัญหา

2. ขั้นการวางแผนแหล่งเรียนรู้ (Planning Resources) เป็นขั้นตอนการออกแบบ/วางแผนเพื่อรวบรวมข้อมูลสารสนเทศ จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ รวมทั้งการทดลองเป็นขั้นที่เด็กใช้หลักการนิรนัย (Deduction reasoning) เพื่อการออกแบบเก็บข้อมูล (ทักษะที่จำเป็น ได้แก่ 1. การสืบค้นข้อมูล รวมทั้งการกลั่นกรองข้อมูล 2. การสื่อสาร (Literacy) 3. การนิรนัย (reasoning) และ 4. การใช้ตัวเลข (numeracy) ในการวัด (measuring) การวิเคราะห์

3. ขั้นการสร้างองค์ความรู้ (Creating knowledge) เป็นขั้นที่ผู้เรียนมีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ การสื่อความหมายข้อมูลด้วยแบบต่าง ๆ หรือด้วยผังกราฟิก การแปลผล จนถึงสรุปผล หรือการสร้างคำอธิบาย เป็นการสร้างองค์ความรู้ ซึ่งเป็นแก่นของความรู้ประเภท ข้อเท็จจริง คำนิยาม มโนทัศน์ หลักการ กฎและทฤษฎี เพื่อให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง ทักษะที่จำเป็น ได้แก่ 1. การวิเคราะห์ข้อมูล และการใช้ตัวเลข รวมทั้งค่าสถิติ (numeracy) 2. การสื่อความหมายข้อมูล (literacy) 3. การแปลผลข้อมูล การอ่านข้อมูลจากการวิเคราะห์ข้อมูล (literacy) และ 4. การใช้เหตุผลอุปนัย (induction reasoning) ในการสรุปผลหรือสร้างองค์ความรู้

4. ขั้นการสื่อสาร (Communication) เป็นขั้นนำเสนอความรู้ด้วยการใช้ภาษาที่ถูกต้อง ชัดเจน และเป็นที่น่าสนใจ อาจเป็นการนำเสนอเป็นภาษา และนำเสนอด้วยวาจา (ทักษะที่จำเป็น ได้แก่ 1. การสื่อสาร (literacy) 2. การสรุปด้วยภาษาที่เป็นที่เข้าใจ 3. การนำเสนอข้อมูล เช่น 3.1 การเขียน เช่น ความเรียง เรียงความ เขียนรายงานวิชาการ เขียนรายงานวิจัย เขียนบทความ เป็นต้น และ 3.2 การนำเสนอด้วยวาจา คือการพูดนำเสนออย่างมีคุณภาพในโรงเรียน ในชุมชน ตลอดจนนำเสนอในระดับอาเซียน และระดับนานาชาติ

5. ขั้นการตอบแทนสังคม (Community development) เป็นขั้นตอนของการฝึกเด็กให้นำความรู้ที่เข้าใจนำ การเรียนรู้ไปใช้ประโยชน์เพื่อส่วนรวม หรือเห็นประโยชน์ต่อส่วนรวมด้วยการทำงานเป็นกลุ่มร่วมกันสร้างผลงานที่ได้จากการแก้ปัญหาสังคมอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งอาจเป็นความรู้ แนวทางสิ่งประดิษฐ์ ซึ่งอาจเป็นนวัตกรรมด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม อันเป็นการแสดงออกของความเกื้อกูล (caring) และแบ่งปัน (sharing) ให้สังคมมีสันติและยั่งยืน (ทักษะที่จำเป็น ได้แก่ 1. การทำงานกลุ่มอย่างต่อเนื่อง 2. การประยุกต์ความรู้และการเรียนรู้ 3. การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (creative problem solving) 4. ทักษะความรับผิดชอบ และ 5. ทักษะการแสดงออกความเกื้อกูล และแบ่งปัน

จากขั้นตอนการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ดังกล่าวครูผู้สอนสามารถนำมาจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้ โดยต้องมุ่งเน้นความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมถึงการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ให้มากที่สุด ตลอดจนเน้นให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ที่ได้ในการสืบค้น ทดลองปฏิบัติด้วยตัวเอง จากการจัดประสบการณ์จริง เน้นการพึ่งพาตนเองเพื่อให้เกิด

ทักษะที่จะนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน พร้อมทั้งการประเมินตนเองจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจตนเองได้ชัดเจน รู้จุดเด่น จุดด้อย และพร้อมที่จะปรับปรุงหรือพัฒนาตนเองให้เหมาะสมยิ่งขึ้น จากแนวทางดังกล่าวสามารถนำมากำหนดแนวทางบทบาทของครูผู้สอนและผู้เรียนได้ดังนี้คือ

ตารางที่ 2 บทบาทครูและผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ในสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา

สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา	แนวทางการจัดทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สำหรับผู้เรียน	บทบาทครูผู้สอน	บทบาทผู้เรียน
ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม	<ul style="list-style-type: none"> - การสื่อสารและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล - การใช้เหตุผลแบบอุปนัยและแบบนิรนัย - การจัดการกับอารมณ์และทักษะชีวิตในการทำงาน - การตัดสินใจและการแก้ไขปัญหาจากสถานการณ์โดยประยุกต์ใช้หลักธรรม 	ครูเป็นนักวิจัย โดยการถามและให้ผู้เรียนคิดอย่างกว้างไกล จากการใช้ปัญหาด้วยการน้อมนำประยุกต์หลักธรรมคำสอนมาใช้ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างรอบคอบ	ผู้เรียนรู้จักตั้งสมมติฐาน ค้นคว้าหาคำตอบตัดสินใจด้วยตนเองในสถานการณ์ต่างๆ อย่างหลากหลายในมิติ การดำเนินชีวิตกับแนวทางการแก้ไขของหลักธรรมในการพัฒนาตน รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม
หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม	<ul style="list-style-type: none"> - การเคารพและเห็นคุณค่าของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน - ฝึกฝนทักษะความรู้เชื่อมโยงเชิงบูรณาการกับวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน - การรู้เท่าทันสื่อและเทคโนโลยี 	ครูเป็นนักออกแบบ โดยให้ผู้เรียนออกแบบการจัดการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองจาก กิจกรรม สื่อ วัสดุ การวัด ผล และ ประเมิน ผล ที่หลากหลายและยืดหยุ่น เป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์การทำงานร่วมกับผู้อื่น	ผู้เรียนรู้และเข้าใจถึงบทบาทของสังคมทั้งในระดับท้องถิ่น ประเทศ และระดับโลก มีส่วนร่วมรับผิดชอบในฐานะพลเมืองดีของสังคม รวมถึงตระหนักถึงสิทธิมนุษยชนและอุดมการณ์
เศรษฐศาสตร์	<ul style="list-style-type: none"> - รู้เท่าทันการเลือกอุปโภคบริโภคสินค้าอย่างถูกต้องและเหมาะสม - ตัดสินใจในการอุปโภคบริโภคสินค้าอย่างฉลาด - น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต 	ครูเป็นผู้ตัดสินใจ โดยการคอยกระตุ้นผู้เรียนในการวิเคราะห์สถานการณ์ในการดำรงชีวิต และน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้	ผู้เรียนอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสรุปประเด็นในการผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ตารางที่ 2 บทบาทครูและผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ในสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา (ต่อ)

สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา	แนวทางการจัดทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สำหรับผู้เรียน	บทบาทครูผู้สอน	บทบาทผู้เรียน
ประวัติศาสตร์	<ul style="list-style-type: none"> - การใช้ข้อมูลความจริงจากกระบวนการสังเกตตั้งประเด็นคำถาม การสืบค้นการรวบรวม การตีความ การแปลความจากแหล่งเรียนรู้ชุมชน เชื่อมโยงไปสู่สาระการเรียนรู้รายวิชา - การอนุรักษ์วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย - ตระหนักคุณค่าในการเข้าร่วมกิจกรรมของท้องถิ่น 	<p>ครูเป็นกรรมการ โดยคอยช่วยจัดข้อขัดแย้งและความสนับสนุนในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ และคิดอย่างมีวิจารณญาณในการตัดสินใจ</p> <p>ครูเป็นผู้ให้คำปรึกษา โดยให้คำแนะนำแก่ผู้เรียนที่ยังไม่คุ้นเคยกับกระบวนการคิดสืบสวนเพื่อค้นหาคำตอบ</p>	<p>ผู้เรียนฝึกทักษะการสังเกต อภิปรายเชื่อมโยงการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ และคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสนับสนุนโต้แย้งการคาดเดาคำตอบจากหลักฐานข้อมูล และค้นหาคำตอบด้วยหลักวิทยาศาสตร์ที่สามารถตรวจสอบได้ทุกขั้นตอน</p>
ภูมิศาสตร์	<ul style="list-style-type: none"> - การสร้างสิ่งประดิษฐ์นวัตกรรมสิ่งใหม่ให้สอดคล้องสิ่งแวดล้อม - การรู้เท่าทันสื่อและเทคโนโลยี - การคิดมุ่งอนาคตในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 	<p>ครูเป็นนักวิเคราะห์ โดยการนำผู้เรียนให้คิดไปในแนวทางที่ถูกต้อง ไม่คิดไปคนละทิศละทาง</p> <p>ครูเป็นผู้ตัดสินใจ คือ ตัดสินว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มากน้อยเพียงใด โดยการถามเพื่อทดสอบความรู้ในเนื้อหาและกระบวนการคิด</p>	<p>ผู้เรียนการใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์กันของแวดล้อม ตลอดจนการนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน</p>

จะเห็นได้ว่าเป้าหมายหลักของการพัฒนาบทบาทครูและผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ในสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพนั้น ต้องอาศัยครูผู้สอนที่มีทักษะในการจัดการเรียนรู้ มีเจตคติต่อวิชาชีพครูที่ดี มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง โดยเฉพาะในยุคศตวรรษที่ 21 เป็นทักษะแห่งอนาคตใหม่ที่ครูควรมีทักษะและคุณลักษณะที่รองรับเข้าถึงเพื่อสร้างนวัตกรรมบริหารจัดการชั้นเรียนแนวใหม่ ส่วนบทบาทผู้เรียนต้องเน้นไปที่การพัฒนาทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21” (21st Century Skills) ที่จะเกิดขึ้นได้จากครูผู้สอนเป็นเพียงผู้คอยอำนวยความสะดวก ในการเรียนรู้ให้ศิษย์ได้เรียนรู้จากการเรียนแบบลงมือทำ เรียนรู้จากเรื่องใกล้ตัวไปสู่เรื่องที่ไกลตัวออกไปแล้วการเรียนรู้ก็จะเกิดจากภายในใจและสมองของผู้เรียนเองในเวลาต่อมา ซึ่งเป็นการพัฒนาทั้งความรู้ ทักษะ เจตคติให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ในโลกยุคศตวรรษที่ 21

รูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาในการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

จากการศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ในการพัฒนาทักษะการคิดสามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้กับเนื้อหารายวิชาสังคมศึกษาในการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถปรับตนเองกับบริบทสภาพแวดล้อมเป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสม และเนื่องจากการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการคิดในประเทศไทยยังมีความหลากหลาย ดังนั้นจึงขอนำเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ 3 แนวทางดังนี้

แนวทางที่ 1 ฝึกกระบวนการสร้างองค์ความรู้ (พัฒนาทักษะการคิดรวบยอด)

1. มีความรู้และความเข้าใจตนเองและผู้ที่อยู่รอบข้าง ตลอดจนสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นที่อยู่อาศัยและเชื่อมโยงประสบการณ์ไปสู่โลกกว้างในมิติประวัติความเป็นมาของชุมชน ในแง่ของสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี และสิ่งแวดล้อมในชุมชน

2. มีความรู้และความเข้าใจมีความรู้และความเข้าใจในแนวคิดในการวิเคราะห์เหตุการณ์เรื่องราวในอดีตและอนาคต ตลอดจนมิติในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย ความภูมิใจในความเป็นไทย ประวัติศาสตร์ของชาติไทย โดยการยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตลอดจนสามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและวางแผนการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสมใจในเรื่องศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม ปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ รวมทั้งมีส่วนร่วมในศาสนพิธี และพิธีกรรมทางศาสนาอื่นที่ต่างจากตน

3. มีความรู้และความเข้าใจในการปฏิบัติตนตามสถานภาพ บทบาท สิทธิหน้าที่ในฐานะพลเมืองดีของท้องถิ่น จังหวัด ภาค และประเทศ รวมทั้งได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ของท้องถิ่นตนเอง

4. มีความรู้และความเข้าใจในแนวคิดในการวิเคราะห์เหตุการณ์เรื่องราวในอดีตและอนาคต ตลอดจนมิติในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย ความภูมิใจในความเป็นไทย ประวัติศาสตร์ของชาติไทย โดยการยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตลอดจนสามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและวางแผนการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสม

5. มีความรู้และความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรควัฒนธรรม และการมีจิตสำนึก และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวทางที่ 2 ฝึกกระบวนการปฏิบัติ (พัฒนาทักษะการสังเกต การคิดเปรียบเทียบ การจำแนก และการให้เหตุผล)

1. ฝึกสังเกต ให้ผู้เรียนมีโอกาสสังเกตสิ่งต่างๆ ให้มาก ให้รู้จักสังเกตสิ่งแวดล้อมรอบตัวโดยเรียนรู้เรื่องใกล้ตัวสู่เรื่องไกลตัวออกไป เช่น สังเกตเรื่องราวประวัติในครอบครัว โรงเรียน และชุมชนท้องถิ่นสู่ประเทศและโลกต่อไป

2. ฝึกบันทึก ให้ผู้เรียนสังเกตสิ่งต่างๆ และจดบันทึกรายละเอียดที่สังเกตเห็นจากการทำแผนที่ความคิด mind mapping ทำผังมโนทัศน์ concept map ทำแผนผังกราฟฟิคต่าง ๆ การวาดการ์ตูน การแต่งกลอน การเขียนเรียงความ การเล่าเรื่องด้วยการบรรยาย การทำ 7 เครื่องมือการศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม เช่น แผนที่เดินดิน ผังเครือญาติ โครงสร้างองค์กรชุมชน ระบบสุขภาพชุมชน ปฏิทินชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชน ประวัติชีวิต เป็นต้น

3. ฝึกการนำเสนอต่อที่ประชุม เมื่อผู้เรียนได้ไปสังเกต หรือทำอะไร หรือเรียนรู้อะไรมาให้ฝึกนำเสนอเรื่องนั้นต่อที่ประชุมอาจทำได้ทั้งในและนอกห้องเรียน โดยครู ผู้เรียน และเพื่อนในชั้นช่วยกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

4. ฝึกการฟัง การฟังผู้อื่นช่วยให้ได้ความรู้มาก ผู้เรียนจึงควรได้รับการฝึกให้เป็นผู้ฟังที่ดีโดยการตั้งประเด็นคำถามต่อยอดความรู้ที่เพื่อนได้มีการนำเสนอหน้าชั้นเรียนอย่างสร้างสรรค์

5. ฝึกบุคลิก-วิสัยทัศน์ ให้ผู้เรียนฝึกการถาม-ตอบ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความแจ่มแจ้งในเรื่องที่ศึกษา รวมทั้งได้ฝึกการใช้เหตุผล การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และคิดอย่างมีวิจารณญาณเพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจ อีกทั้งเป็นการไตร่ตรอง สะท้อนความคิดเกี่ยวกับมุมมองของตนเองและมุมมองของผู้อื่นในเวลาเดียวกัน แต่การตัดสินใจสุดท้ายต้องเป็นของผู้เรียนเอง

6. ฝึกตั้งสมมติฐานและตั้งคำถาม ให้ผู้เรียนฝึกคิดและตั้งคำถาม เพราะคำถามเป็นเครื่องมือสำคัญในการได้มาซึ่งความรู้ต่อไป จึงให้ผู้เรียนฝึกตั้งสมมติฐานและหาค้นคว้าคำตอบ โดยการใช้กิจกรรมกลุ่มระดมความคิด สรุปหลักการ และร่วมกันอภิปรายสะท้อนความคิดในเรื่องนั้น

7. ฝึกการค้นหาคำตอบ เมื่อมีคำถามและสมมติฐานแล้ว ควรให้ผู้เรียนฝึกค้นหาคำตอบจากแหล่งต่าง ๆ เช่น หนังสือ ตำรา อินเทอร์เน็ต หรือไปสอบถามจากผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางในเรื่องนั้นๆ

8. ฝึกการจัดโครงการและกิจกรรมให้สืบค้นและจินตนาการเรื่องต่างๆ โดยมีประเด็นสถานการณ์ที่ครูกำหนดให้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์โลก ซึ่งเป็นการฝึกคิดให้เหตุผลอย่างสร้างสรรค์

9. ฝึกการวิจัย การวิจัยเป็นกระบวนการหาคำตอบที่จะช่วยให้ผู้เรียนค้นหาคำตอบใหม่ ฝึกเชื่อมโยงบูรณาการให้เห็นความเป็นทั้งหมดและเห็นตัวเอง เมื่อผู้เรียนได้เรียนอะไรมาแล้ว ควรให้ผู้เรียนเชื่อมโยงให้เห็นความเป็นทั้งหมด และเกิดการรู้ตัวเองตามความเป็นจริงว่าสัมพันธ์กับความเป็นทั้งหมดอย่างไร อันจะทำให้เกิดมิติทางจริยธรรมขึ้น ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ 10. ฝึกการเขียนเรียงเรียงทางวิชาการ หลังจากที่ได้เรียนรู้เรื่องใดแล้ว ควรให้ผู้เรียน ฝึกเรียบเรียงความรู้ที่ได้ การเรียบเรียงจะช่วยให้ความคิดประณีตขึ้น ทำให้ต้องค้นคว้าหาหลักฐานที่มาของความรู้ให้ถี่ถ้วนแม่นยำขึ้น การเรียบเรียงทางวิชาการเป็นวิธีการสำคัญในการพัฒนาปัญญาของตน และเป็นประโยชน์ในการเรียนรู้ของผู้อื่นในวงกว้างออกไป

แนวทางที่ 3 ฝึกกระบวนการสร้างค่านิยม (พัฒนาทักษะการประยุกต์ใช้)

1. สร้างความกระตือรือร้น อยากรู้ อยากเห็น โดยต้องได้รับการกระตุ้นยั่วยุ โดยใช้สื่อ คำถาม กิจกรรม และการยอมรับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่ายอย่างสร้างสรรค์
  2. สร้างการคิดจินตนาการ โดยการกระตุ้นให้มีความคิด จินตนาการ สร้างสรรค์อย่างหลากหลาย ทั้งที่เป็นการจินตนาการจากภาพ จากนิทาน จาก ประสบการณ์เดิม จากเหตุการณ์สิ่งแวดล้อมรอบตัว จากความรู้สึกรับรู้ของตนเอง
  3. สร้างความยอมรับอย่างเปิดเผย โดยการฝึกฝนให้ทำงานกลุ่ม การอภิปรายกลุ่ม การรับฟังและยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น ยอมรับในเหตุผลและข้อมูลของกลุ่ม หรือของคนอื่นที่ดีกว่าหรือมีมากกว่า
  4. สร้างความมั่นใจในตนเอง เป็นการฝึกความมั่นใจในตนเอง จะทำให้ผู้เรียนได้มีพัฒนาการการคิด และกล้าแสดงออกซึ่งความคิด การเลือกสรรกิจกรรมที่หลากหลาย และ เหมาะสม จะทำให้เด็กกล้าแสดงออก เริ่มจากการตั้งคำถามง่ายๆ การแสดงออกอย่างง่ายแล้วยากขึ้น ตามลำดับ การเล่นและการทำงานเป็นกลุ่ม แล้วลดลงจนเหลือคนเดียว ซึ่งการแสดงออกของเด็ก ต้องได้รับกำลังใจและการสนับสนุน จะทำให้เด็กมีความมั่นใจมากขึ้นแก้ไขปัญหาที่ ใดถูกทาง
  5. สร้างให้เป็นผู้มีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย ตลอดจนจนสามารถเป็นผู้ปฏิบัติงานอยู่บนหลักการและเหตุผล สามารถตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมและมีเหตุผล ส่งผลให้งานสำเร็จอย่างมีคุณภาพจากการได้มีปฏิสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกับผู้อื่น
  6. สร้างให้เป็นผู้มีบุคลิกภาพดี เป็นคนสุ่มรอบคอบ ละเอียดลเอียด ก่อนตัดสินใจในเรื่องใด จะต้องต้องมีข้อมูลหลักฐานประกอบ แล้ววิเคราะห์ด้วยเหตุผลก่อนตัดสินใจ
  7. สร้างให้เป็นผู้ที่ทำกิจการงานต่าง ๆ ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดอย่างมีคุณภาพ เนื่องจากมีระบบความคิดอย่างเป็นขั้นตอน
  8. สร้างให้เป็นผู้ที่มีทักษะในการสื่อสารกับผู้อื่นได้ดี ทั้งด้านการอ่าน เขียน ฟัง พูดอย่างมีคุณภาพ
  9. สร้างให้เป็นผู้ที่มีการพัฒนาวิธีคิดอย่างมีวิจารณญาณอยู่เสมอ ส่งผลให้สติปัญญาเฉียบแหลม พัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่องในสถานการณ์ของโลกที่มีการเปลี่ยนแปลง
- กล่าวโดยสรุปกระบวนการจัดการเรียนรู้ข้างต้นได้ให้ความสำคัญกับการจัดบรรยากาศที่เอื้อให้ผู้เรียนได้คิด ได้พูดแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ได้สรุปความรู้ด้านเนื้อหาผ่านมุมมองที่หลากหลาย ผ่านการใช้เหตุผล วิธีนี้ช่วยให้ผู้เรียนมีทักษะการคิดที่กว้างขวางได้แก่ทักษะการใช้เหตุผล ทักษะการแสวงหาความรู้ความเข้าใจ ทักษะการสร้างความคิดรวบยอด ทักษะการตีความ ฯลฯ

การออกแบบการเรียนรู้โดยการเน้นประสบการณ์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณในรายวิชาสังคมศึกษา

จากการศึกษาการออกแบบการเรียนรู้โดยการเน้นประสบการณ์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ โดยการเน้นประสบการณ์เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณในรายวิชาสังคมศึกษาของผู้เรียนในแต่ละขั้นตอนได้แก่

ขั้นที่ 1 การรับประสบการณ์จากสิ่งที่เป็นรูปธรรม เป็นขั้นที่ผู้สอนจัดประสบการณ์ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน โดยประสบการณ์ที่จัดให้ต้องมีลักษณะเป็นรูปธรรม กล่าวคือต้องให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ด้วยตนเองโดยตรงจากการตั้งประเด็นข่าวสถานการณ์ในชีวิตประจำวันกับผู้เรียน

ขั้นที่ 2 การสังเกตอย่างไตร่ตรอง เป็นขั้นที่ผู้เรียนได้สะท้อนสิ่งที่ได้รับประสบการณ์มา กล่าวคือได้มีการพินิจพิจารณาสิ่งที่ได้รับประสบการณ์มาอย่างรอบคอบลึกซึ้ง จนสามารถพัฒนาเป็นความคิดหรือความคิดรวบยอดและความรู้สึกเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับมาจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย

ขั้นที่ 3 การสร้างแนวคิดเชิงนามธรรมและสรุปเป็นหลักการ เป็นขั้นที่ให้ผู้เรียนได้สร้างความเข้าใจในแก่นแท้ทั่วไปของเรื่องนั้น ๆ ซึ่งอาจจะออกมาในรูปของการสรุปความคิดรวบยอดหรือหลักการในรูปแบบการอภิปราย บรรยาย การสาธิต การทดลอง หรือการทำชิ้นงาน

ขั้นที่ 4 การทดลองประยุกต์หลักการนำไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ เป็นขั้นของการให้ผู้เรียนได้นำความคิดรวบยอดหรือหลักการที่สรุปได้ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ โดยการสร้างสรรค์นวัตกรรมเช่นการทำโครงการ โครงการต่าง ๆ ในรูปแบบการจัดเวทีสัมมนาหรือจัดนิทรรศการ

กล่าวโดยสรุปกระบวนการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ข้างต้น จะเน้นขั้นตอนที่ให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมด้วยตนเอง ให้เวลาผู้เรียนได้สังเกต ไตร่ตรอง และสามารถสรุปเป็นความคิดรวบยอดเพื่อนำไปใช้ใน

สถานการณ์ใหม่ได้ โดยแต่ละขั้นตอนผู้เรียนต้องใช้ทักษะการคิดจำนวนมากช่วยในการเรียนรู้ ซึ่งการเน้นผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยครูผู้สอนเป็นเพียงผู้คอยสนับสนุนหรือแนะนำการดำเนินกิจกรรมให้บรรลุผลสำเร็จ

สรุป

แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ครูผู้สอนและผู้เรียนต้องมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ทุกขั้นตอนและเป็นรูปธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยการจัดการออกแบบการเรียนรู้ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหาของผู้เรียนที่หลากหลาย เน้นเป้าหมายสำคัญ เช่น

1. ให้ผู้เรียนสามารถใช้เหตุผล คิดได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลหลากหลายแบบ ได้แก่ คิดแบบอุปนัย (inductive) คิดแบบอนุมาน (deductive) เป็นต้น
2. ผู้เรียนสามารถใช้การคิดกระบวนการระบบ (systems thinking) เช่น การวิเคราะห์ได้ว่า ปัจจัยย่อยมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไร จนเกิดผลในภาพรวม
3. ผู้เรียนสามารถใช้วิจารณญาณและตัดสินใจ เช่น วิเคราะห์และประเมินข้อมูลหลักฐาน การโต้แย้ง การกล่าวอ้างและความเชื่อ จากการเปรียบเทียบและประเมินความเห็นหลัก ๆ อีกทั้งการสังเคราะห์และเชื่อมโยงระหว่างสารสนเทศกับข้อโต้แย้งที่ได้แล้วนำมาแปลความหมายของสารสนเทศและสรุปพื้นฐานของการวิเคราะห์ แล้วนำผลมาตีความและทบทวนอย่างจริงจัง (critical reflection) โดยกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ได้กล่าวมาข้างต้น สามารถส่งเสริมให้ผู้เรียนแก้ปัญหาได้ ซึ่งเป็นการฝึกแก้ปัญหา และ
4. การตั้งคำถามสำคัญที่ช่วยทำความเข้าใจให้แก่มุมมองต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่ทางออกที่ดีกว่าการเรียนรู้ทักษะเหล่านี้ทำโดย PBL (Project-Based Learning) และต้องเรียนเป็นทีม ไม่ใช่เรียนจากครูสอนในชั้นเรียน

เอกสารอ้างอิง

- [1] วิจารณ์ พานิช. (2555). **วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- [2] UNESCO. (1998). **World Education Report**. France: Darantiere.
- [3] คณะกรรมการนานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21. (2551). **การเรียนรู้: ขุมทรัพย์ในตน** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- [4] ฉัตรแก้ว เภาวิเศษ. (2556). **IS-Independent Study. เส้นทางพัฒนาคุณภาพเด็กไทยสู่สากล**. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิชสารานุกรม.
- [5] คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2551). **แนวทางการนำมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานสู่การปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- [6] Bolotin, M.M. and Nashon, S.M. (2012). “The essence of student visual-spatial literacy and higher order thinking skills in undergraduate biology”, **Protoplasma**. 249, 25-30.
- [7] Gonzalez, J. (2012). **Promoting Higher Order Thinking in Mathematics**. Thesis. Masters of Arts in Mathematics Education, Mathematics, Kean University.
- [8] ภูษิต บุญทองเถิง. (2552). “การเปลี่ยนแปลงหลักการด้าน “หลักสูตรการเรียนการสอน” ทั้งในเชิงทฤษฎีและปรากฏการณ์จากอดีตสู่ปัจจุบัน”, **วารสารครุศาสตร์**. 5(1), 85-91.
- [9] Dewey, J. (1933). **How We Think**. New York: Health and Company.
- [10] Hilgard, Ernest R. (1962). **Introduction to Psychology**. 3rd ed. New York: Macourt, Brace & World Inc.
- [11] Good, Carter V. (1973). **Dictionary of Education**. 3rd ed. New York : Book Company.
- [12] Ennis, Robert H. (1985). “A Logical Basic for Measuring Critical Thinking Skills”, **Journal of Education Leadership**. 43 (October, 1985), 45-48.
- [13] ทิศนา ขวมนมณี และคณะ. (2544). **นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้สำหรับครูยุคปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.